LITTERATUREN FINDER STED

IDEER TIL BIBLIOTEKERNES FORMIDLING AF PERFORMANCE LITTERATUR OG DIGITAL LITTERATUR

LITTERATUREN FINDER STED
er et to-årigt samarbejdsprojekt mellem
Roskilde Bibliotekerne, Aarhus Kommunes Biblioteker
og Litteratursiden.dk

Projektet er støttet af
Center for Bibliotek, Medier og Digitalisering,
Kulturstyrelsen

Udgivet
Marts 2013

Oplag
250 stk.

Idéudvikling og artikler
Dorthe Larsen, Lise Kloster Gram, Lise Vandborg,
Anja Nalholm Nielsen, Christina Andersen,
Allan Thomsen Volhøj, Ann Luther Petersen
og Martin Campostrini

Redigering
Anita Hvonbech Pedersen og Pernille Carneiro Juel

Design
malenehald.dk efter logodesign af Kenn Munk

Kontakt
Projektleder Martin Campostrini (Roskilde Bibliotekerne)
MAIL: martincam@roskilde.dk
TELEFON: 46 31 50 30

Projektleder Lise Kloster Gram (Aarhus Kommunes Biblioteker)
MAIL: lkg@aarhus.dk
TELEFON: 89 40 95 64

www.netlitteratur.dk

LITTERATUREN FINDER STED

Det litterære landskab ændrer sig hele tiden, og litteraturformidlingen må følge med. Med projektet LITTERATUREN FINDER STED ønsker vi at nytænke bibliotekets formidling af skønlitteratur og udvikle koncepter, der kan formidle samtidens litterære tendenser med fokus på performancelitteratur og digital litteratur.

Performancelitteratur og digital litteratur er generelt oversete genrer i bibliotekernes litteraturformidling, og det vil LITTERATUREN FINDER STED være med til at ændre. Vi har eksperimenteret med, hvordan digital litteratur kan formidles i det fysiske rum, og med hvordan performancelitteratur kan iscenesættes i biblioteksrummet, optages og videreformidles digitalt.

Med udgangspunkt i vores eksperimenter og erfaringer har vi samlet en række bud på, hvordan det moderne bibliotek kan favne og formidle den litteratur, der finder sted uden for bogen. Vores ønske er at give alle jer medarbejdere på bibliotekerne lyst til og mulighed for at formidle performancelitteratur og digital litteratur.

Aarhus og Roskilde, marts 2013

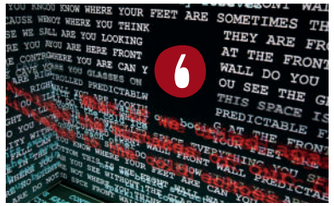

INDHOLD

INDLEDNING

6 Hvorfor kan vi ikke nøjes med bøgerne?
8 Anbefalinger

Om litteraturen
10 Litteraturen på scenen - Om performancelitteratur
12 Ny litteratur i nye medier - Om digital litteratur
14 Læs mere om digital litteratur og optaget performance

INSPIRATION – KONKRETE EKSEMPLER PÅ FORMIDLING

18 Litteratursiden.dk

I biblioteket
20 Litterære installationer
22 Performancelitteratur i biblioteksrummet
24 Leporello
26 Nyt liv i Holberg
28 Mobile læse/lytte stationer

Uden for biblioteket
30 Poetry Hall
33 Poesibrunch
34 Aarhus læser højt

Videreformidling
36 Klar til optagelse, kamera kører og værsgo!
38 Apps i dit materialevalg
39 Litterære apps du ikke må gå glip af
42 CD til samlingen

HVORFOR KAN VI IKKE BARE NØJES MED BØGERNE?

Hvad sker der, når litteraturen bryder ud af det trygge bogformat, vi meget længe har identificeret den med? Hvilke udtryk antager den? Og hvilke muligheder og udfordringer giver det bibliotekerne?

Bogen har siden bogtrykkerkunstens opfindelse været litteraturens primære medie og er det fortsat. Men litteraturen findes ikke kun i bøgerne. Den digitale udvikling har sammen med 1960'ernes kunstneriske eksperimenter og avantgardistiske strømninger været medvirkende til, at bøgerne nu i højere og højere grad suppleres af andre litterære udtryk og former.

Litteraturen findes i bøgerne – men ikke kun i bøgerne. Nutidens forfattere starter sjældent skriveprocessen med at sætte pennen på papiret. De tænder computeren, og helt fra start er litteraturen således flettet sammen med det digitale. Det trykte bogformat er i dag blot ét ud af mange mulige formater. Sms-noveller, litterære apps, e-bøger, visual writing og netlitteratur eksisterer side om side.

Som modsvar til den øgede digitalisering er der samtidig en stigende opmærksomhed omkring litteraturens fysiske tilstedeværelse. Litteratur udgives i håndlavede bogobjekter, blandes med billedkunsten, bliver skulpturel eller manifesteres ved forfatterens performance, der i dag tiltrækker et stort publikum uden for biblioteket.

Nye kredsløb

Det udvidede litteraturfelt må ses i sammenhæng med en markant ændring i det litterære kredsløb. Tidligere blev størstedelen af litteraturen sendt fra forfatterens skrivehule via de store forlag, forbi dagbladenes og lektørernes anmeldelser, ind i biblioteker og boghandlere for til sidst at ende i hænderne på læseren. Nu synes vejene fra afsender til modtager utællelige, og udgivelserne spænder lige fra, at et enkelt klik kan sende teksten ud til læseren og til, at anden litteratur kun lever i små lukkede kredsløb.

Hvad betyder alt dette for biblioteksmedarbejderen? Hvordan klarer biblioteket de nye udfordringer? Hvordan griber vi alle mulighederne og leger med?

Nye roller

Når litteraturen bryder ud af de traditionelle kredsløb og, ligesom billedkunsten, indtager de fysiske og digitale rum, så må vi være åbne overfor, at det ændrer biblioteket – og i høj grad også biblioteksmedarbejderens rolle.

Biblioteksmedarbejderen bliver en litteratur-iscenesætter, der skal søge løsninger på, hvordan rummet og værkerne kan spille sammen. Vi kan i mindre grad pejle efter forlags og anmelderes anbefalinger og må i højere grad selv påtage os rollen som litteraturbrugernes guide, der finder værker og i dialog med forfatterne og andre aktører på litteraturområdet søger løsninger på, hvordan værkerne bedst formidles.

Bibliotekerne er, som landets største litterære institution, de eneste rigtige til at favne og formidle samtidens litteratur i alle dens former. Samtidig kan bibliotekerne udnytte denne type litteraturs inddragelse af nye medier, mulighed for iscenesættelse og mér-oplevelse til at forny vores tilbud til litteraturbrugerne. •

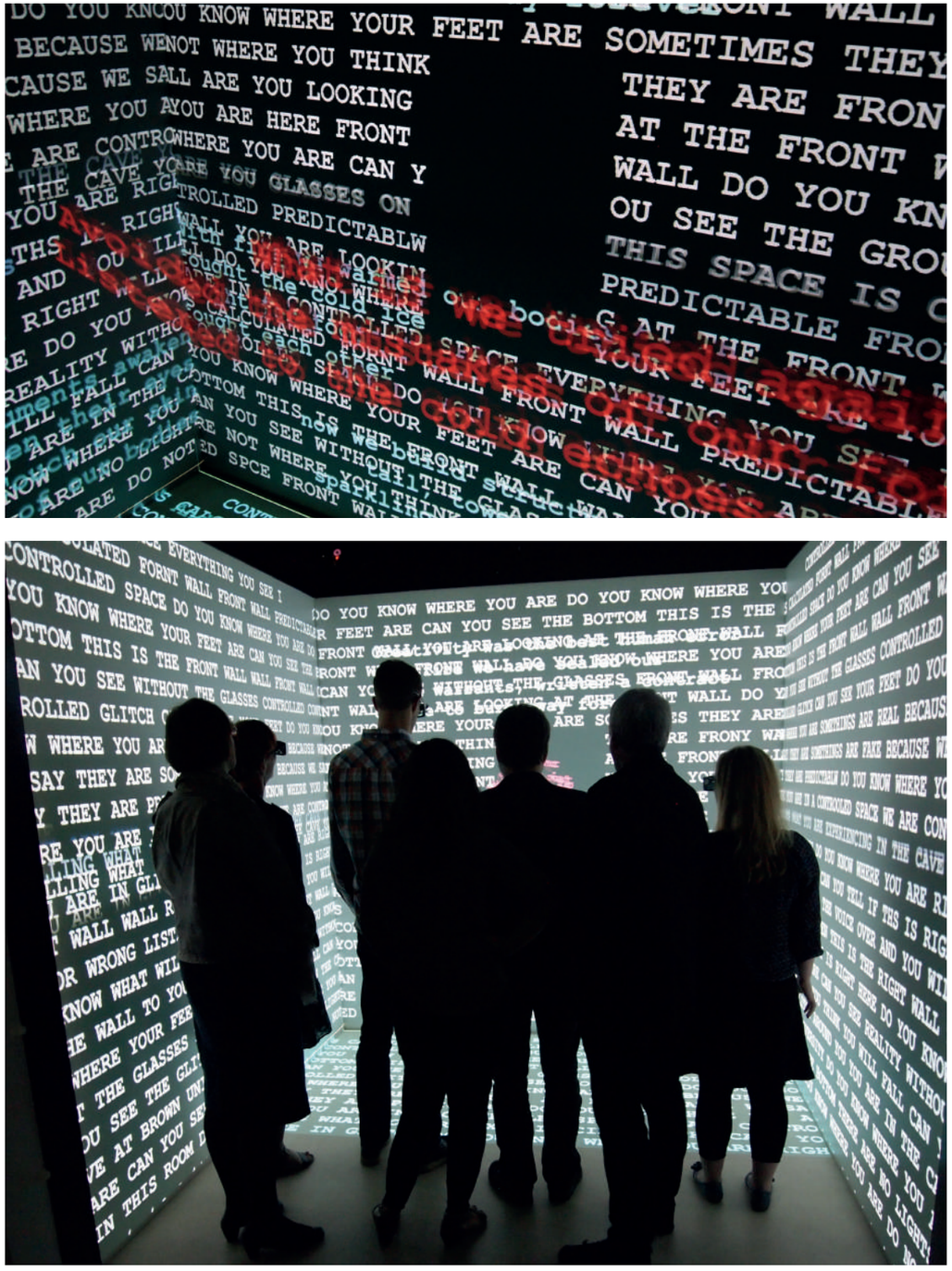

John Cayleys virtuelle grotte for 3D litteratur, The Cave (Brown University). Foto: Peter Høybye.

ANBEFALINGER

LITTERATUREN FINDER STED *har samlet en række anbefalinger til folkebibliotekernes fremtidige litteraturformidling. Nogle henvender sig til den enkelte biblioteksansatte og lægger op til umiddelbar handling. Andre kræver en prioritering på politisk- og ledelsesniveau, der kan føre til mere langsigtede løsninger.*

1 Inddrag den litteratur, der finder sted uden for bogen

Integrer arbejdet med nye litteraturformer som en naturlig del af det generelle arbejde med litteraturformidling.

Katalogiser ikke-boglige værker i bibliotekernes faste samlinger (se hvordan på side 42 og prøv selv med den tilhørende cd).

Lad dig inspirere af litteraturen uden for bogen, til at formidle de traditionelle bøger.

2 Plej netværket i det litterære miljø

Sørg for at udvikle lokale, nationale og internationale netværk med kunstnere, forfattere, forlag og andre litterære aktører – det er afgørende for at få viden om litteraturen og inspiration til nye formidlingsløsninger.

3 Iscenesæt litteraturen

Udnyt de nye litteraturformers mulighed for iscenesættelse og mér-oplevelse for bibliotekernes besøgende.

Hav fokus på iscenesættelse af litteraturen i og uden for biblioteksrummet. Litteraturen bør aldrig stå alene. Skab udstillinger og relevante, faglige kontekster, der guider litteraturbrugeren.

4 Skab plads i det fysiske bibliotek

Afsæt kvadratmeter og økonomi til konkrete fysiske områder i biblioteket samt til det udstyr, som digital litteratur og performancelitteratur kræver (video- og lyd faciliteter, interaktive skærme, scene m.m.)

Centralbibliotekerne skal støtte udviklingen af formidlingsrum for digital litteratur og investere i at udvikle litterære installationer, der kan turnere rundt til områdernes biblioteker.

5 Prioritér uddannelse

Skab mulighed for og opsøg kompetenceudvikling, så bibliotekspersonalet bliver klædt på til at arbejde med de litteraturformer, der ikke har bogen som format.

Der skal nedsættes en arbejdsgruppe med deltagere fra IVA, universiteterne, centralbibliotekerne og personer tilknyttet LITTERATUREN FINDER STED for at afdække mulighederne for at skabe relevant uddannelse for bibliotekspersonale.

6 Styrk videndeling på nettet

En stor del af al videndeling finder i dag sted på nettet – det er oplagt at udnytte det i arbejdet med og formidlingen af performancelitteratur og digital litteratur.

Der skal afsættes ressourcer til at fortsætte Netlitteratur.dk som portal for videndeling mellem biblioteksansatte, samarbejdspartnere, studerende og øvrige interessenter.

Litteratursiden.dk skal afsætte plads og ressourcer til at formidle digital litteratur og performancelitteratur på lige fod med sidens formidling af anden litteratur.

7 Etabler et online nationalarkiv

Tilgængelighed er vigtigt, når det handler om at styrke formidlingen af litteratur. Derfor er der brug for et fælles arkiv.

Der skal oprettes et frit tilgængeligt, nationalt arkiv for performancelitteratur og digital litteratur. Det skal være let for alle at uploade materiale til arkivet. Dele af materialet udvælges og katalogiseres til DanBib, så det kan søges frem på lige fod med anden litteratur.

Arkivet skal understøttes ved, at bibliotekerne skaber tradition for at optage egne performancearrangementer, således at performanceværker skabt i biblioteksrummet dokumenteres, gøres tilgængelige og udnyttes til videreformidling.

LITTERATUREN PÅ SCENEN – OM PERFORMANCELITTERATUR

Litteraturen var fra start mundtlig. Rapsoder og skjalde rejste rundt fra by til by, optrådte med poetiske vers og berettede om Achilleus, Odysseus og de græske guder. Længe før nogen havde overvejet at sætte pen til papir var litteraturen noget, man optrådte med. Man læste ikke – men så og lyttede. Fra start var litteraturen således en fremførelse, en performance.

Mange hundrede års skriftkultur senere findes der ingen skarp skelnen mellem oplæsning af en tekst og performance, tværtimod indeholder enhver oplæsning performative elementer. Modsat kan man fortsat se eksempler på performancelitteratur uden et tekstligt udgangspunkt. Eksempelvis udgav digteren Niels Lyngsø i 2010, under kunstnernavnet Stemmejernet, cd'en *Sigdetvidere* med en række tekster, der aldrig havde været nedskrevet. Det kunne også være Peter Laugesen, der nok læser op, men blander værkerne, så der opstår noget, der ikke findes som tekst.

Når man skelner mellem digital litteratur og performancelitteratur, bør man også have in mente, at de i praksis tit falder sammen og blander sig.

Oplevelsen

Når vi i projektet taler om *performancelitteratur* i stedet for den mere gængse term *oplæsning*, er det således, fordi der findes performance, der ikke tager udgangspunkt i en nedskrevet tekst. Men primært benyttes termen for at understrege et fokus på de performative aspekter.

Når kunstneren performer, spiller en række forskellige elementer ind på modtagerens oplevelse af værket, og det kan være svært at sætte en grænse for, hvor værket slutter, og alt det, der ikke er værk, begynder.

Performance handler om dét, fremførelsen gør ved teksten og ved publikum. Det handler om måden noget siges, betoningen af ordene, kroppens fysiske tilstedeværelse, rummet omkring og interaktionen med publikum.

En litteraturperformance med kunstnerisk kvalitet er således ikke bare en mundtlig gengivelse af et nedskrevet værk, men kan i sig selv være et kunstnerisk værk, der fungerer på egne præmisser. Iscenesættelsen af en litteraturperformance kan påvirke oplevelsen af selve værket, fordi iscenesættelsen kan blive en del af selve værket.

Der er i Danmark en meget begrænset tradition for at anmelde performancearrangementer, hvilket er en mangel og kan gøre det svært at orientere sig i, hvad der er godt og skidt. En forfatter, der scorer seks hjerter i samtlige aviser, er ikke nødvendigvis en god performer.

De mange former

Historisk trækker den danske performancetradition tråde tilbage til Emil Bønnelyckes pistolskud i Politikens Hus i 1919 og 1960'er modernismens performative eksperimenter med forfatteren Per Højholt som et glimrende eksempel på en stor performancekunstner. Per Højholt ønskede med sine eksperimenter og performance at få sin litteratur frem til publikum. Han ønskede at påvirke publikum.

Nutidens performancelitteratur spænder vidt, og live-litteraturarrangementer er populære. Der er den højtråbende, rap-inspirerede poetry slam, hvor det for slammerne gælder om at vinde publikums gunst og dermed højeste score på tre veltilrettede, hårdtslående minutter. Denne type tekster er skrevet med henblik på at blive performet og udgives sjældent på skrift. Der er de åbne scener, hvor enhver med lyst til at dele sine skriblerier, kan prøve dem af foran et publikum. Der er de halvhemmelige piratoplæsninger, hvor en gruppe mennesker inviteres til oplæsning og fest i private hjem. Her læses ofte op af ufærdige værker. Og der er den stigende andel af litteraturen, der mixes med musikken og bringes ud over scenekanten i diverse variationer af lyd + litteratur.

Og så er der selvfølgelig også de mere traditionelle oplæsningsarrangementer, hvor mange af forfatterne længe har været meget bevidste om brugen af de performative aspekter - tænk bare på forfatterne Dan Turell, Ursula Andkjær Olsen og Peter Laugesen. Ved disse oplæsningsarrangementer spiller forholdet mellem den allerede læste tekst og den fremførte tekst ofte en rolle for modtagerens oplevelse af værket. Når bogen skiftes ud med et menneske med stemme og krop, vises nye sider af teksten, der måske - måske ikke - er i overensstemmelse med den oplevelse modtageren fik, da hun læste teksten.

Her og nu

Performancelitteraturens største styrke og væsentligste udfordring er dens tidslige og rumlige forankring i et forgængeligt her og nu. Du skal være til stede i rummet, mens det sker, for at opleve det. Bagefter er det for sent. Præcis den samme performance kan aldrig gentages. Forgængeligheden gør det gode performancearrangement til en meget særlig begivenhed, som man ikke bare kan zappe til og fra. Men forgængeligheden betyder selvsagt også, at mange kunstneriske værker går tabt.

Med optagelser i lyd og billeder forsøger man at undgå dette tab. Det amerikanske website Penn Sound og det engelske website The Poetry Archive er eksempler på store arkiver for poesi optaget på lyd. I de to arkiver findes flere tusinde optagelser, primært af engelsksprogede digtere.

I Danmark findes to mindre private initiativer Forfatterstemmer.dk og Fieldsarkivet.dk, men desværre ikke noget større nationalt samlende arkiv. •

Digteren Eva Tind Kristensen blander ofte forskellige genrer. Tematikken fra debutbogen Do går igen i en fotoserie, en kunstfilm/installation, flere kunstværker og en dokumentarfilm. Delene kan opleves hver for sig, men udgør tilsammen en kunstnerisk helhed, på en og samme tid performancelitteratur og digital litteratur, installationskunst og bogværk.

Når Eva Tind Kristensen læser op af digtsamlingen "Do", der er bygget op omkring en række geografiske og kulturelle spejlinger mellem Danmark og Korea, flyttes fokus mod forfatterens fysiske fremtoning, hendes udseende - på en gang dansk og koreansk. Senere når oplæsningen fortsættes i digtsamlingen Eva og Adolf gentages og nuanceres en række af tematikkerne i kunstfilmen bag hende. Krop, ord og rum udgør et betydningsbærende hele. En oplæsning af den samme tekst af en anden et andet sted ville være en væsentligt anderledes oplevelse.

Foto: Kajsa Gullberg, 2012.

Performancelitteratur...
- *er litteratur fremført foran et publikum*
- *er en totaloplevelse i ord, lyd, krop og rum*
- *opstår i samspil med publikum*
- *kan være en skabelse af et nyt værk*
- *kombinerer kunstarter*

NY LITTERATUR I NYE MEDIER – OM DIGITAL LITTERATUR

Det er ikke svært at forestille sig en fremtid, hvor hovedparten af den udgivne litteratur bliver læst i et digitalt medie. Forlagene kan digitalt udgive billigt og hurtigt, og læserne – de er allerede kulturforbrugere på de digitale platforme.

I nær fremtid vil digital litteratur måske slet og ret blive omtalt som litteratur, mens det vil blive det mere sjældne "trykt litteratur", der har brug for at forklare sig. Når litteraturens foretrukne medie bliver digitalt, så vil forfattere i stadig højere grad inddrage de muligheder, de nye medier tilbyder. Man vil som læser forvente lyd, levende billeder og interaktivitet, fordi det indgår i alle andre sammenhænge.

De nye medier

Digital litteratur er ikke en beskyttet titel. Nogen bruger termen elektronisk litteratur, mens andre taler om *art writing, new media writing*, eller den helt umulige "litteratur på et programmerbart medie". Der findes et utal af former inden for det digitale, ja, de mest interessante værker skaber nærmest deres egne genrer. LITTERATUREN FINDER STED har dog opstillet en række kriterier, der tilsammen udgør digital litteratur.

Digital litteratur er litteratur, der arbejder med, kommenterer på og udnytter de digitale platforme, vi alle sammen bevæger os rundt på. Når vi bruger termen digital litteratur, så har det ikke noget med e-bøger at gøre – i hvert fald ikke så længe e-bøger ligner en indskannet bog (mens de i virkeligheden er baseret på digitale tekstfiler rettet mod tryk).

Den danske tradition

Udviklingen af digitale værker bygger videre på de eksisterende litterære traditioner. 1960'er modernisme, konkret poesi, cut up-teknikker, dadaisme og den franske forfattergruppe Oulipo er nogle af inspirationskilderne for den danske digitale litteratur. Samtidig inddrager værkerne selvfølgelig hele den digitale kultursfære, grafisk design, animation, lyd og billeder, film, spil og programmering samt algoritmer.

Opfindelsen af linket

Hypertekst og hyperlink var begyndelsen på den digitale litteratur. Fra slut 1980'erne begyndte man i udlandet at tale om hypertekst fiktion. Forlaget Eastgate i USA begynder at samle det, de kalder "serious hypertext". Det nye er hyperlinket, der gør det muligt at springe i tekstforløb, at linke tekster i et netværk af tekster, ligesom billede, lyd og tekst kan forbindes på nye måder. Dette grundlæggende vilkår – at læseren også aktivt skal navigere gennem klik eller anden interaktion – er en blivende ting i digital litteratur. Det giver nogle nye litterære muligheder, som stadig bruges. Man kan opfatte Merete Pryds Helles *Begravelsen* (2011), som et eksempel på hypertekstfiktion, selvom den blev lanceret som Danmarks første litterære værk skabt som app.

Inspiration fra spilverdenen

I 1990'erne kom computerspil på cd-rom på banen. Spilgenren fik mulighed for at skabe sammenhængende visuelle fortællinger. *BlackOut* (1997), skrevet af Michael Valeur fra firmaet Deadline, er det første af en serie på tre spil med historier skrevet af danske forfattere. *BlackOut*, og efterfølgerne *Giften* og *Englen* er succeser, der nåede et bredere publikum. I dag kan spillene ikke længere skaffes, men heldigvis har nogle biblioteker stadig eksemplarer til udlån. Et godt eksempel på hvordan biblioteket kan spille en rolle i

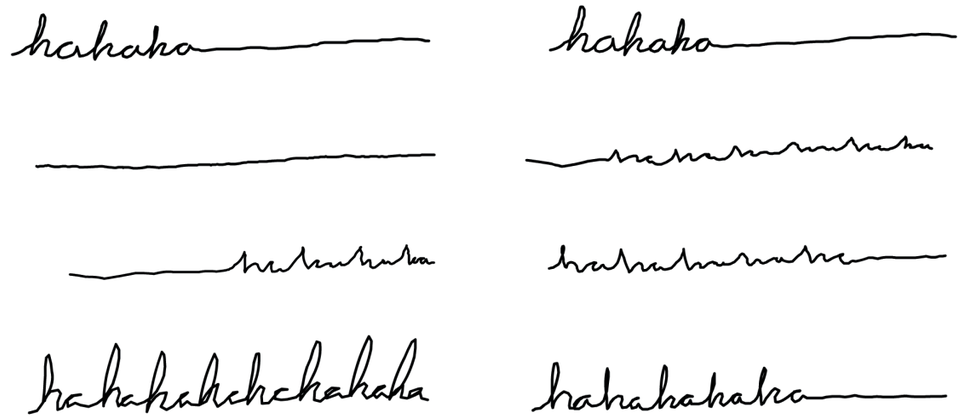

Stillbilleder fra Dan Wabers værk Strings *(http://vispo.com/guests/DanWaber/)*

forhold til at sikre tilgængeligheden af digital litteratur!

Det er en generel problematik inden for det digitale felt, at tidshorisonten er skræmmende kort. Når teknikker skifter, går værker tabt eller bliver ulæselige på de nye platforme. Det stadig meget aktive digterkollektiv Øverste Kirurgiske var i de første år efter grundlæggelsen i 1997 et af de væsentligste miljøer for digital litteratur (fokus er siden skiftet mod performancelitteratur og trykte udgivelser). Inspirationen fra Oulipo slog igennem som en række brugerinvolverende tekstlege på nettet. Eksperimenterne er ikke længere tilgængelige. Tilbage bliver dog i bogform Tomas Thøfners: *Altings A* (2004), der er et dansk eksempel på et stykke poesi skabt af et computerprogram.

Computerens evne til kombinatorik og arven fra Oulipo går igen i Peter Adolphsens *En million historier* (udkom 2007 på tryk og efterfølgende som hjemmeside: www.enmillionhistorier.dk). Allerede titlen antyder inspirationen fra forfatteren Raymond Queneaus *Hundrede tusind milliarder digte* (1961).

Visuel poesi

Visuel poesi er en anden stærk tendens ved siden af den Ouliposke legende. Her overlades der mindre initiativ til brugeren til gengæld for en mere visuelt og æstetisk oplevelse, meget ofte udført i programmet Flash. "Flash poetry" er således en anden term, der ofte bruges. Fra 1999 og frem har Afsnit Ps hjemmeside været eksponent for denne genre med nogle værker af meget høj kvalitet. Afsnit P besluttede at stoppe sin aktivitet i 2009 (men kan fortsat ses på nettet). Flash er heller ikke det foretrukne værktøj længere. Nutidens visuelle og konkret poesi bliver lavet i HMTL5 eller som iPad apps.

Litterære apps

Den digitale litteratur har taget det nye tablet-format til sig i form af apps – især til iPad. Det gør det nemmere og mere behageligt for læserne at nyde den digitale litteratur, da læseren kan slå sig ned i en sofa eller tage sin iPad med sig i toget.

Selvom apps kan laves til mange forskellige platforme (iPad, Android, Windows), ser det ud til, at skaberne af de litterære apps har udviklet en forkærlighed for iPad. De fleste apps "oversættes" ikke til andre tablets end iPad, selvom man skulle tro, at Android-konkurrenternes mere åbne struktur ville tiltale forfatterne. Hvilke nye veje digital litteratur vil gå på længere sigt, eller hvilken ny teknik den vil inddrage og udfordre er ikke til at sige. En ting står dog klart: Forvent at blive overrasket. •

Digital litteratur...

- *er skabt til det digitale medie, den eksisterer i*
- *gør særlig og bevidst brug af et digitalt medie*
- *er dynamisk og kan ændre form og indhold over tid*
- *kræver brugerens interaktion for at give mening*
- *har fokus på sprog og har sprogligt overskud*

LÆS MERE OM DIGITAL LITTERATUR OG OPTAGET PERFORMANCE

Der findes på nettet en række mere eller mindre etablerede online samlinger med digital litteratur og performancelitteratur. Vi har her samlet en række af dem her, så du kan gå på opdagelse i dem.

Lav en side på bibliotekets hjemmeside med disse links – en nem måde at stille viden til rådighed for folk, der er interesseret i emnet.

1

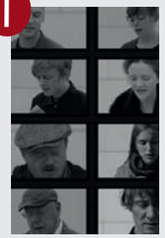

Fjeldsarkivet

Gratis online arkiv med adgang til ca. 25 oplæsninger optaget på film, samt en række interviews. En drøm om Johannes Ewald, der læser *Rungsted Lyksaligheder* fik ophavsmanden, Jesper Ravn Nielsen, til at spørge nogle af sine yndlingsdigtere, om de ville læse et par digte på film.

fieldsarkivet.dk

2

Afsnit P

Dansk site der fungerer som et virtuelt udstillingsrum for visuel poesi og litteratur i grænsefeltet mellem ord og billede. Afsnit P var aktiv fra 1999-2009. Alt indhold er stadig tilgængeligt.

afsnitp.dk

3

Third Ear

Dansk digitalt magasin, der fortæller historier i ord, billeder og lyd. Hver måned præsenteres en ny dokumentarisk fortælling, som kan ses og høres på siden eller hentes som podcast. Har eksisteret siden 2009.

thirdear.dk

4

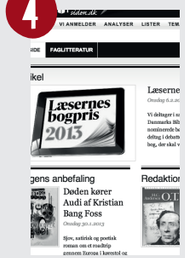

Litteratursiden.dk

Litteratursiden har siden 2011 været platform for forskelligt indhold i relation til LITTERATUREN FINDER STED, herunder lyd- og videooptagelser, artikler, reportager samt anmeldelser af elektronisk litteratur og performancelitteratur.

litteratursiden.dk

5

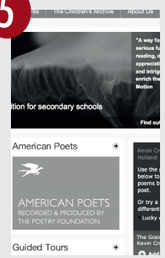

The Poetry Archive

Britisk online arkiv, der giver adgang til engelsksprogede digtoplæsninger og diverse baggrundstekster med uddannelsesmæssigt fokus. Indholdet udvælges af en gruppe redaktører, og formålet er at formidle bredden i engelsksproget poesi.

poetryarchive.org

6

Eastgate

Forlag, firma og en af pionererne inden for udgivelser af litterær hypertekst og digital litteratur. Bl.a. kendt for hypertekst-programmet Storyspace.

eastgate.com

7

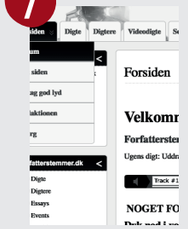

Forfatterstemmer.dk

Gratis online arkiv med adgang til over 250 digtoplæsninger af danske digtere og forfattere. Arkivet blev oprettet i 2009 og tilføjer løbende video- og lyddigte fra etablerede og mindre etablerede digtere.

forfatterstemmer.dk

8

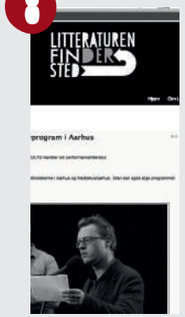

Netlitteratur.dk

Blog med beskrivelser af de projekter og værker, som LITTERATUREN FINDER STED har præsenteret i 2011-2013. Endvidere er der henvisninger til vigtige online samlinger og eksempler på litterære værker og forfattere, der arbejder inden for digital litteratur og performancelitteratur i en dansk kontekst.

netlitteratur.dk

9

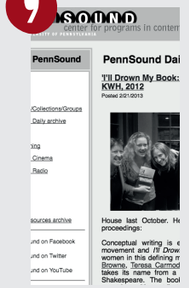

PennSound

Amerikansk online arkiv, der bevarer lydoptagelser af digtere, der læser deres egne værker højt samt producerer nye optagelser af digtoplæsninger. PennSound rummer den største samling af lydfiler med digtoplæsninger, der ligger til fri download på internettet.

writing.upenn.edu/pennsound/

10

Electronic Literature Collection, Volume 1

60 elektroniske værker fra før 2005. Hovedsagligt engelsksproget samling udgivet i 2006 af *The Electronic Literature Organization* (ELO, *www.eliterature.org*). ELO har til formål at formidle og udgive elektronisk litteratur.

collection.eliterature.org/1

11

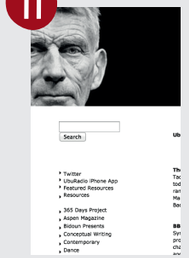

UbuWeb

Amerikansk online arkiv der giver gratis adgang til en stor samling af avantgardekunst, -litteratur, -film og teoretiske baggrundstekster. Oprettet i 1996 og har siden da udvidet sit indhold til også at rumme film og mp3-filer med lydpoesi.

ubu.com

12

Electronic Literature Collection, Volume 2

Samling med 62 elektroniske værker. Udgivet i 2011 af *The Electronic Literature Organization*.

collection.eliterature.org/2

13

ELMCIP

Samling af europæiske litterære værker, information om forfattere, analyser, essays samt henvisninger til andre arkiver og databaser.

elmcip.net

INSPIRATION

KONKRETE EKSEMPLER PÅ FORMIDLING

I det følgende er en række af LITTERATUREN FINDER STEDS *formidlingsløsninger præsenteret. Den første del af eksemplerne er i bibliotekets virtuelle eller fysiske rum, mens de følgende foregår uden for biblioteksrummet. Afslutningsvis er der tre eksempler på, hvordan litteraturen kan indsamles og videreformidles.*

LITTERATURSIDEN.DK

Litteratursiden og bibliotekerne kan med den digitale præsentation af nye litteraturformer gøre en forskel ved at skabe den helt rigtige kontekst for brugerne.

Når man skal formidle nye litterære tendenser, er det ikke nok blot at lægge en videooptagelse på sitet – den skal placeres i en relevant kontekst. Derudover skal klippet – der for mange vil være helt nyt stof – forklares i en artikel. Og netop her gør bibliotekernes digitale formidling en forskel: Udover at gøre informationerne tilgængelige, kan vi forklare og skabe relevante sammenhænge til anden litteratur.

Lyd- og videoklip i forskellige sammenhænge

Litteratursiden.dk har eksperimenteret med at anvende det samme lyd- eller videoklip i flere forskellige sammenhænge på sitet. Eksempelvis kan en oplæsning med Lone Hørslev kobles til både en foromtale og en efterfølgende reportage fra et arrangement, en anmeldelse af bogen og et forfatterportræt. Endelig kan optagelsen vises på storskærm som del af en udstilling i biblioteket eller som eksponering i forbindelse med et forfatterarrangement.

Med hensyn til den digitale formidling er det vores erfaring, at hvis der findes et værk bag oplæsningen, er det klart en fordel at sætte linket med videoklippet ind sammen med for eksempel anmeldelsen af bogen. Vores erfaring er, at brugeren ikke tænker, at nu vil de høre eller se et videoklip, men de er interesseret i en bestemt forfatter, og så skal klippet eksponeres sammen med portræt eller anmeldelse, eller hvor forfatteren ellers optræder.

Via lyd- og videoklip kan brugeren ikke blot læse om litteratur, men opleve den. Det afgørende for bibliotekerne i forbindelse med at give adgang til digitalt materiale er at koble det med kvalitetsvurdering og formidling, herunder sætte det i en relevant kontekst. Det bliver fra Litteratursidens synspunkt en af de vigtige opgaver inden for Danskernes Digitale Bibliotek.

Kobling med andre genrer

Litteratursiden.dk vil fremover præsentere performancelitteratur og digital litteratur på linje med andre genrer. De nye litteraturformer er del af en litteraturhistorisk udvikling – en tendens inden for samtidslitteraturen. Derfor er det vigtigt at koble formidlingen af de nye litteraturformer med anden litteratur og linke, når der er en litteraturhistorisk sammenhæng.

Kvalitetsvurdering

Man skal som bibliotek være opmærksom på, at når man er digital platform for litteratur, som ikke nødvendigvis har været igennem en redaktionel proces på et forlag, fremstår biblioteket som en slags udgiver – og det kræver en kvalitetsvurdering af indholdet. •

Litteratursiden.dk har siden 2011 været platform for forskelligt indhold i relation til LITTERATUREN FINDER STED, *herunder lyd- og videooptagelser, artikler, reportager samt anmeldelser af digital litteratur og performancelitteratur.*

På sidens tema i marts 2013 er en del af alt materialet samlet, og temaet rummer derudover inspirationslister og mere dybdegående stof som analyser af centrale værker inden for genren.

litteratursiden.dk/temaer/litteraturen-finder-sted

Udnyt det eksisterende materiale på Litteratursiden.dk til formidling på de enkelte bibliotekers hjemmesider.

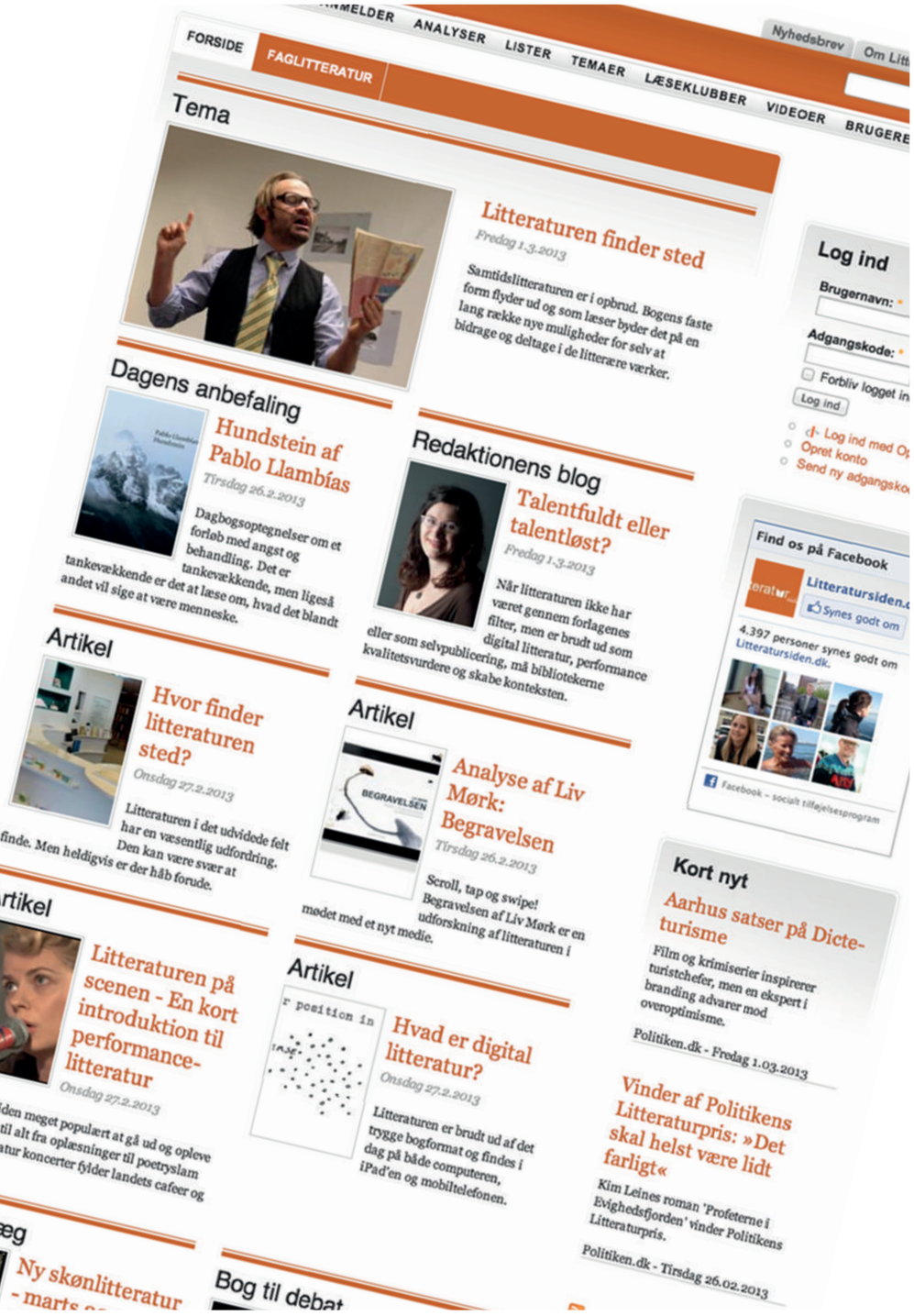

LITTERÆRE INSTALLATIONER I BIBLIOTEKET OG UDEN FOR

I 2012 udviklede og fremstillede LITTERATUREN FINDER STED *et helt nyt værk: Tilfældigvis er skærmen blevet blæk* (Blæk). *Værket har været udstillet flere steder, blandt andet på Roskilde Festival og biblioteker rundt omkring i landet.*

For at give folk en vellykket oplevelse af digital litteratur kræver det, at man arbejder med at få den integreret i biblioteksrummet. *Blæk*-installationen er et eksempel på, hvordan det kan gøres. Samtidig giver *Blæk* også den digitale litteratur en ekstra fysisk dimension, idet digtet ender med at blive printet ud på papir.

Installationen *Blæk* består af en skærm, en computer, en bonprinter og 3 bøger placeret foran skærmen. Når installationen er i stilstand, vises et ordhav på skærmen. Løfter man en af bøgerne, kommer et hvidt tekstfelt til syne midt i ordhavet. Dernæst kommer der en tekstlinje frem.

I de 3 bøger er der indbygget sensorer, der kan registrere tryk. Når der trykkes på bogen, kan brugeren ændre på teksten ved at vælge mellem yderligere to versioner af teksten ud over den, som først optræder. Ved at fastholde trykket vælger man den version, man gerne vil have. Så ryger tekstlinjen ind på plads på det hvide tekstfelt, og en ny fremkommer. Man fortsætter sådan, indtil digtet er færdigt. Dernæst printes det automatisk ud på en bonprinter – og man får sit helt eget unikke digt til at tage med sig hjem!

Integration i rummet

Blæk er blevet modtaget forskelligt alt efter, hvor den har været udstillet. På Roskilde Bibliotek skulle folk lige se den an, hvorimod de besøgende på Roskilde Festival var meget hurtige til at tage den til sig og flittigt benytte den.

I modsætning til andre interaktive værker (f.eks. litterære apps) giver *Blæk* flere brugere mulighed for at interagere med værket på samme tid. Rent praktisk foregår det ved, at der til hver bog er tilknyttet forskellige tekster, som kan bruges til at danne digtet på skærmen samtidigt. Tre brugere kan altså betjene de tre bøger på samme tid og tilsammen danne et fælles digt.

Lydsiden samt værkets fysiske størrelse kan ses som ulemper, da det optager en del plads i biblioteksrummet og skal stå et sted, hvor der gerne må afspilles lyd. På den anden side virker det også som et blikfang, og det er en god måde at komme i snak med lånere om fremtiden for bogen.

Læs mere om *Blæk* på Roskilde Festival på side 30. •

Eksempel på et brugerskabt digt. Læs flere digte på www.blaek.netlitteratur.dk.

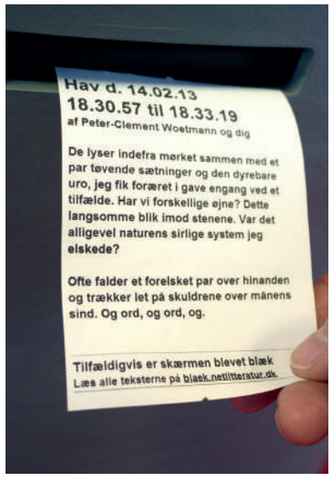

Blæk *er skabt i samarbejde med Digital Urban Living, CAVI & Tekne produktion, Aarhus Universitet, Roskilde Bibliotekerne, forfatter Peter-Clement Woetmann m.fl.*

PERFORMANCELITTERATUR I BIBLIOTEKSRUMMET

Live-litteratur er hot, og med forskellige virkemidler kan biblioteksrummet støtte op om litterær performance. Hvad sker der, når Jens Blendstrup vender hjem for en kort bemærkning og skal optræde i et biblioteksrum, der er blevet til en bodega fra tresserne? Han læser stadig op efter 2½ time.

LitteraturStedet på Åby Bibliotek har dannet ramme om en række performancearrangementer i projektperioden. LitteraturStedet er et smukt og klassisk biblioteksrum, hvor der midt i rummet er placeret et særligt møbel med indbygget scene og plads til udstillinger, der kan præsentere forskellige medier. Møblets udstillingsmuligheder gør det nemt at skabe en kontekstuel ramme om performancearrangementer.

Iscenesæt rummet

Man behøver dog ikke et særligt designet rum til performancearrangementer. Da Jens Blendstrup performede, foregik det i en udtjent pavillon og mødesal med et kedeligt inventar i tilknytning til Risskov Bibliotek. Rummet blev omindrettet til en bodega i tresserstil, lokalhistoriske billeder fra samme tid prydede væggene, og genstande fra det Blendstrupske univers satte prikken over i'et. Omindretningen sammen med servering af håndbajere iscenesatte performancearrangementet.

Temaer om forfatterskaber

Litteraturstedet har som en del af LITTERATUREN FINDER STED dannet baggrund for et nyt koncept, hvor der samarbejdes med forfattere om såvel udstilling som arrangement.

Morten Søndergaard har gennem de senere år udviklet og udfoldet nye litterære udtryk og er også optaget af det performative. Samarbejdet med forfatteren resulterede i temaudstillingen *TRÅDE – sammenhænge og forbindelseslinjer* i Morten Søndergaards forfatterskab. *TRÅDE* var i biblioteksammenhæng en omfattende udstilling, der indeholdt en udstillingsplakat, bogudgivelser gennem 20 år, oversatte bøger, noget om Morten Søndergaards forfatterskab, bogværker, lyd+litteratur og ni forskellige installationer som f.eks. *Ordapotek*, *Må sort dreng dø ren*, *Sahara under mine fødder* og *Pronominer i marmor*. Scenen var således sat for et performance-arrangement, der blandt andet bød på flere litterære performere og koncert med fremførelse af Morten Søndergaard tekster.

Publikum

De litterære performancearrangementer har alle tiltrukket et – i flere tilfælde stort – publikum, blandt andet unge. Arrangementerne har skabt en særlig intensitet og har tydeligvis ramt publikum. Temaudstilllingerne med forfatterne har skabt interesse, nysgerrighed og undren og har medført mange kommentarer, både i forbindelse med arrangementerne og til dagligt på biblioteket.

Kontekstuelle rammer

Litteraturformidlingen levendegøres, når litteraturperformance kobles med iscenesættelse. Forfatteren løftes på scenen, og der skabes forventninger hos publikum. De skabes ved hjælp af udstillinger, genstande i rummet, måltider, der matcher etc. Større udstillinger og forfattertemaer skaber mulighed for fordybelse både hos brugerne og hos personalet. Professionelt samarbejde med forfatterne og eksterne samarbejdspartnere inspirerer og udvikler formidlingsarbejdet, og forfatterne er interesserede i samarbejdet.

Der kan arbejdes med kontekster og iscenesættelse af biblioteksrummet i forbindelse med arrangementer uanset bibliotheksstørrelse og rummenes beskaffenhed. •

Udstillingstemaer om forfatterskaber i LitteraturStedet på Åby Bibliotek:

- *Eva Tind Kristensen. Oktober 2011. Kurateret af Eva Tind Kristensen*
- *Morten Søndergaard. TRÅDE. Oktober 2012. Kurateret af Morten Søndergaard, Mathias Kokholm og Mads Mygind i samarbejde med* LITTERATUREN FINDER STED
- *Pia Juul. Februar 2013. Kurateret af Pia Juul i samarbejde med* LITTERATUREN FINDER STED

Iscenesæt biblioteksrummet i forbindelse med litterære arrangementer ved at skabe kontekster og rammer, der inddrager genstande og digitale ressourcer.

LEPORELLO

Det kræver ikke mere end en skærm, en gammel bog og en chiplæser at lave en udstilling, der vækker brugernes opmærksomhed. Leporello-udstillingen er et eksempel på, hvordan bibliotekspersonalet selv kan iscenesætte værker fra nettet i biblioteksrummet.

Videokunstner Thomas Seest er manden bag Leporello-projektet, der består af 11 bøger overført til video. 11 forfattere og billedkunstnere har medvirket til at lave bøgerne. Videoerne blev lavet til hjemmesiden Thirdear.dk. Roskilde Bibliotekerne havde succes med at oversætte konceptet til det fysiske bibliotek.

Der var generelt stor interesse for værkerne. Faktisk var udstillingen så populær, at mange brugere kom til at tage de små leporello-bøger med hjem – vi startede med 11 bøger og endte med 3!

De 11 værker blev sat op som en installation i biblioteksrummet bestående af en skærm, en chiplæser og leporelloerne. Hver enkelt foldebog fik en chip på bagsiden, og chiplæseren blev skjult i en gammel bog, der blev lagt foran tv-skærmen. For at aktivere værket, vælger brugeren en leporello og fører den hen over chiplæseren for at få afspillet den tilhørende film. Filmene kører altså ikke i en evig gentagelse, men kræver en aktiv indsats af brugeren for at blive set. Imellem afspilningerne var der på skærmen en vejledning til, hvordan værket skulle sættes i gang. I installationen var der lagt vægt på at brugeren umiddelbart let selv skulle afkode interaktionen.

Udstillingen Leporello i biblioteksrummet

Med en tydelig instruktion placeret ved værket er det nemt for brugerne at kaste sig ud i det interaktive værk på egen hånd. Det krævede lidt tid at finde frem til den rette tekst, men da det først blev tydeligt, hvordan værket fungerede, tog brugerne det også til sig – både unge som gamle. Opsætningen med chiplæseren var desuden en nem løsning, både rent teknisk for personalet og praktisk for brugerne, der havde let ved at finde ud af systemet.

Selve iscenesættelsen af udstillingen blev i det store hele en succes. Dels lykkedes selve formidlingen af værket, dels virkede opstillingen med skærm og lænestol godt og gav flere brugere mulighed for at følge med på skærmen, mens den enkelte bruger interagerede med værket. •

Udstillingen var meget billig at lave: Et chiplæsersæt koster 500 kr. og kan genbruges til andre installationer og udstillinger, hvor man vil have en relativt simpel interaktion. Det er faktisk kun fantasien, der sætter grænserne.

Den gamle bog med chiplæseren bidrog til at fange folks interesse. Dens sider er limet sammen, og der er derefter skåret plads ud til chiplæseren. Kombinationen af en gammel bog og en ny chiplæser pustede til folks nysgerrighed – nogle blev også lidt provokerede – men det betød, at der var mange, der var henne og undersøge installationen (Roskilde Bibliotek, 2011).

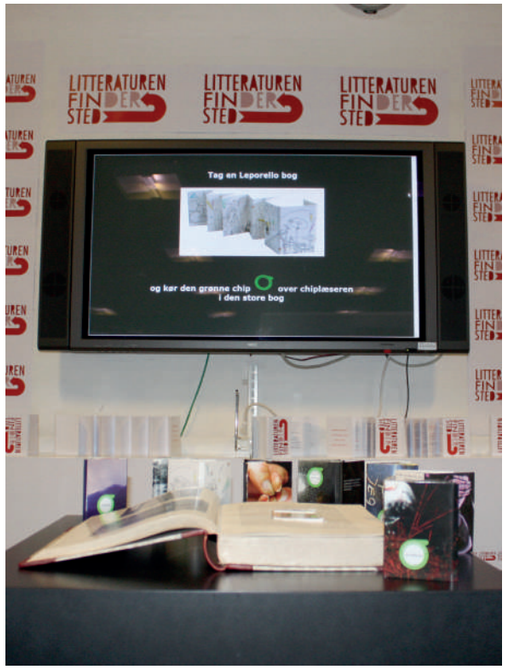

Hvad er leporello?

Leporello er en foldebog, hvor de enkelte sider er sat sammen ligesom i en harmonika. Inden for bogverdenen er en leporello typisk forbundet med mere eksperimenterende genrer og fungerer ofte som både tekst og skulpturelt objekt. Navnet Leporello stammer fra Mozarts opera **Don Giovanni/ Don Juan** *(1789), hvor tjeneren Leporello fører en lang foldeliste over sin herres endeløse erobringer.*

NYT LIV I HOLBERG

Ældre eller overset litteratur får nyt liv, når man sætter flere medier og fagligheder i spil og inddrager det performative. Og formidlingen af skønlitteraturen moderniseres.

Via et samarbejde med Aarhus Teater og Folkeuniversitetets 1700-tals festival i Aarhus kom det i stand, at skuespilleren Jens Albinus skulle læse op og fortælle om Ludvig Holbergs moralske epistler i LitteraturStedet på Åby Bibliotek. Det var et spændende eksperiment. Ville der være et publikum til en klassisk tekst, der nærmer sig de snart 300 år? Det var der.

Skuespillerens formidling

Jens Albinus havde en stor baggrundsviden om Holberg, som han delte ud af til publikum. Arrangementet blev en form for mini-foredrag om elementer i Holbergs tænkning, krydret med oplæsninger af udvalgte tekststykker fra epistlerne.

Som ramme for skuespillerens performance var der blevet etableret en udstilling om Holberg, oplysningstiden og periodens europæiske og danske skønlitteratur, periodens musik og pr for 1700-tals festivalen på storskærm. Publikum havde derved mulighed for at få udvidet deres viden om Holberg. Både før arrangementet, i pausen og efterfølgende snakkede publikum engageret sammen om de elementer og tekster, der dannede en kontekst om arrangementet. Med udgangspunkt i Albinus' oplæsninger diskuterede de også Holbergs tænkning. Hele seancen blev filmet med henblik på at bruge optagelserne til senere inspiration og formidling.

Nyt liv og efterliv

Der er et stort formidlingspotentiale i at tage fat på ældre værker og overset litteratur og give dem et nyt og andet liv. Som skuespiller formåede Jens Albinus via sin viden og performance at gøre en næsten 300 år gammel tekst levende for nutiden, så den blev vedkommende og udfordrende.

Videoen, der blev optaget af Albinus' performance, er med til at give værket et efterliv. Arrangementer er normalt en her-og-nu oplevelse, men ved at optage et performancearrangement skaber man et nyt værk, som man kan bruge på bibliotekets hjemmeside, vise frem via skærme i det fysiske bibliotek eller i pr-øjemed.

Læs mere om, hvilke kunstnere og forfattere, Aarhus Kommunes Biblioteker har samarbejdet med omkring udstillinger og litterære performances på www.netlitteratur.dk. •

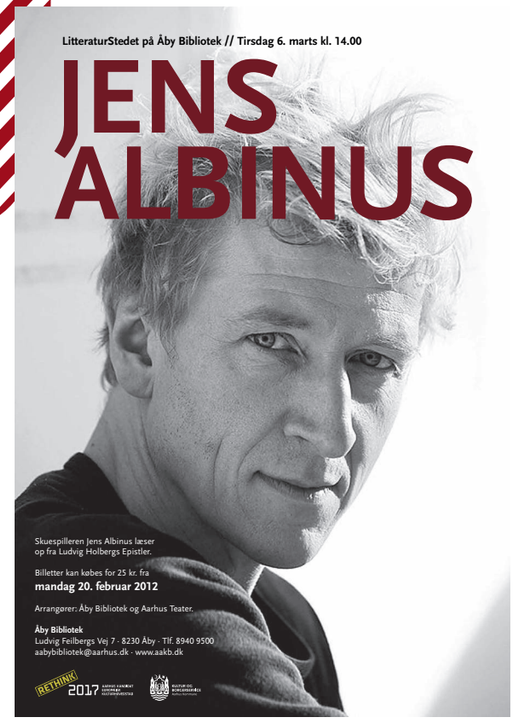

Inddrag og samarbejd med andre faggrupper end de gængse forfattere, bibliotekarer og litterater. Skuespillere har meget at byde på, når det kommer til formidling af litteratur. Når man skal lære en rolle, og teksterne er det eneste, som man har at forholde sig til, kommer der en anderledes dybde i forhold til litteraturen og formidlingen af den.

MOBILE LÆSE/LYTTE STATIONER

LITTERATUREN FINDER STED har udviklet et formidlingskoncept, som stiler mod at gøre det så nemt som muligt for bibliotekaren at udstille og afspille litterære værker fra de vigtigste samlinger af lydoptagelser og digital litteratur.

Biblioteksrum er allerede fyldt med skærme: Infoskærme, personalets skærme og skærme til publikumsmaskiner. Stiller man endnu en kommunal computer op til lånerne, forsvinder den blot i mængden.

Formidlingskonceptet *mobile læse/lytte stationer* indeholder:

- Et podie med en iMac med høretelefoner, hvor brugeren stående kan afspille lyd- og digitale værker fra online samlinger (se side 14)
- Et podie til eksperimenterende, skønlitterære bøger, der placerer de digitale værker i en litterær kontekst
- En iPad i en stander til litterære apps (se side 38)
- Et roll-up banner til at fange folks opmærksomhed

Både formidlingskonceptets podier og den store iMac-skærm markerer tydeligt, at her er noget særligt til fremvisning. Fra andre sammenhænge ved vi, at design og dyr teknik er noget, brugerne gerne vil røre ved.

Sådan fungerer det

Når brugeren kommer hen til skærmen, er skærmen i første omgang låst til et bestemt værk, som er udvalgt. Det kan udskiftes fra uge til uge. Brugerens opmærksomhed kan være meget kortvarig, så det er vigtigt, at de med det samme ser dét, vi vil formidle. Det nytter ikke noget, at man først skal i gennem to-tre klik og valgmuligheder for at komme frem til litteraturen, det handler om.

Får brugeren blod på tanden, henviser det øvrige materiale på podiet til andre digitale værker og eksperimenterende bøger, som brugeren kan gå på videre opdagelse i. •

De mobile læse/lytte stationer præsenterer samlinger af digital litteratur, optagelser af litterær performance og lydværker. Værkerne i online samlingerne er frit tilgængelige.

Det kræver noget ekstra at få folk til at stoppe op og begynde at klikke i et digitalt værk, så gør dem indbydende eller placer dem et centralt sted.

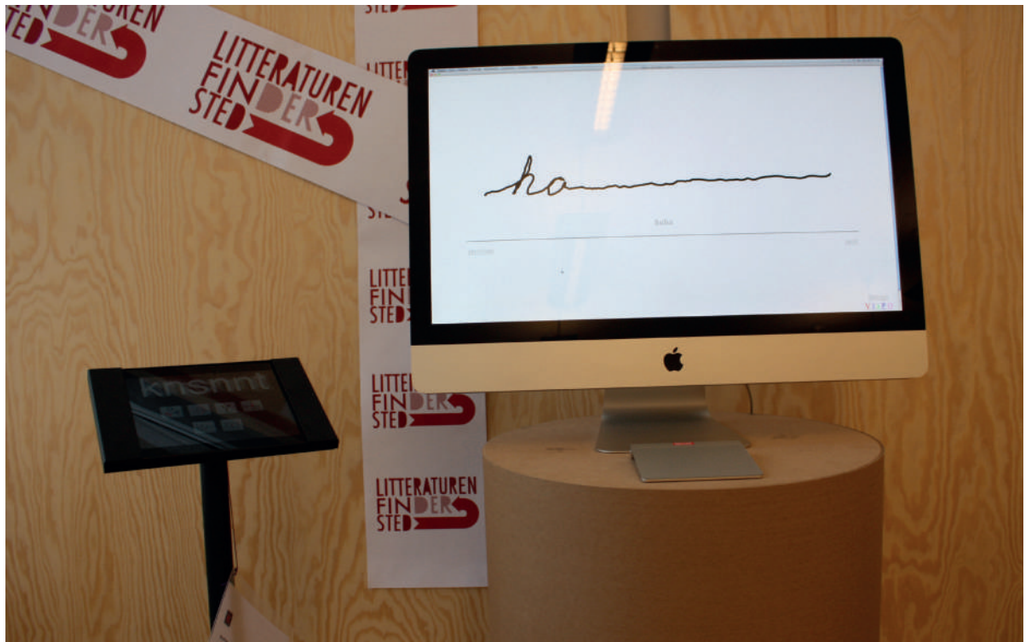

Mobile læse/lytte stationer.

Alle biblioteker i Region Sjælland har mulighed for at reservere den mobile løsning. Se mere på Centralbibliotek.dk. Løsningen kan let kombineres med andre formidlingstiltag, som performancearrangementer, gadget-cafeer, book talks, daglig afspilning af ugens lydværk.

POETRY HALL

To år i træk tog Roskilde Bibliotek på Roskilde Festival og etablerede det litterære rum Poetry Hall. Som et samlingspunkt for litteraturen midt på festivalpladsen blev Poetry Hall et rum med plads til både fordybelse og leg med de interaktive værker, som biblioteket havde taget med.

Poetry Hall er et eksempel på, hvordan biblioteket kan levere litteraturformidling uden for biblioteksrummet. I 2011 og 2012 blev en af de gamle haller på Roskilde Festival omdannet til Poetry Hall. Her blev der lagt særlig fokus på at vise den litteratur frem, der interagerer med sit publikum.

Programmet i hallen har været forskelligt fra år til år. Det interaktive værk *Tilfældigvis er skærmen blevet blæk* blev fx udstillet i 2012. Året før var det den kæmpestore væginstallation *Poetry Wall*, der prægede rummet. De to forfattere Jesper Sternberg og Vagn Remme leverede ord til værket, der både bestod af brudstykker fra danske digte og velkendte festivalord (Orange Scene, reparationsbajer m.m.). Ved at bevæge sig rundt foran skærmen var brugerne med til at generere de ord, der dukker op på poesivæggen. Ordene dannede tilsammen nye og sjove konstellationer, hvis udtryk stadig refererede til en festivalkontekst.

Poesibanko og Land over vand

Sternberg og Remme stod også bag det performative litteraturkoncept *Poesibanko* på festivalen. Her læste de to digtere op af egne værker, mens publikum lyttede efter, hvornår deres ord på bankopladen blev læst op. Den velkendte digtoplæsning fik dermed en ny dimension i kraft af Poesibankos interaktive element, som inddrager publikum.

Et andet værk var *Land over vand*, hvor forskellige forfattere var blevet sat til at tekste samme film. Afspilning af filmene startede, så snart festivalgæsterne gik ind foran et kamera, der opfangede deres bevægelser.

I 2011 blev også videoværket *Roskildedrømmen* skabt, hvor forfatterduoen Remme og Sternberg skabte et værk under festivalen, der ikke måtte handle om musik, men om drømmen om festivalen. Dag for dag blev der lagt nyt til fortællingen, som blev vist på skærme i hallen, og da værket var færdigt, blev det vist på biblioteket i sin helhed.

For at binde de mange forskellige værker i rummet sammen blev der begge år skabt en særlig scenografi, der gav plads til fordybelse og afslapning i den store hal. For at understrege det element blev der også lagt bøger frem i store stakke, som publikum kunne læse i, når de havde brug for en pause fra resten af festivalen. Alle de mange elementer havde samme fællesnævner, nemlig formidling af læsning og fordybelse.

Poetry Hall i praksis

Den store udfordring ved at tage biblioteket med på festival er at skabe litteraturformidling, der både passer ind i og

Poesibanko på Roskilde Festival 2011

Poetry Hall 2012, Roskilde Festival

bidrager til konteksten. Nogle af Roskilde Festivals vigtigste værdier bygger på fællesskab og det at bryde grænser ned. De interaktive værker og performances i Poetry Hall passede derfor fint ind, fordi de involverede festivalgæsterne samt udfordrede dem til at deltage i værkerne.

Omvendt er der også visse risici ved at tage digitale – og derfor ofte dyrere – værker med på festival. Med så mange mennesker forsamlet på samme sted kan der nemt ske uheld, og udstyr kan gå i stykker, ligesom der er en risiko for tyveri. Men alle bekymringer blev gjort til skamme, da gæsterne havde respekt for alle værkerne.

Poetry Hall var åben fire dage i træk på festivalen og blev et populært rum at opholde sig i blandt de unge festivalgæster. Rummets store force var, at der både var plads til at slappe af og fordybe sig. Størrelsen på nogle af værkerne som f.eks. Poetry Wall betød desuden, at flere brugere kunne følge passivt med i værkets orddannelser, mens nogle få brugere bevægede sig rundt foran skærmen. På den måde blev oplevelsen af værkerne bredt modtaget. •

Det er ikke alle byer forundt at have en årlig musikfestival, men en erfaring er, at det giver god mening at danne lokale partnerskaber og lave skræddersyede løsninger. Værkerne fra festivalen var f.eks. også med på Forskningens døgn, hvor fokus var på den teknologiske udvikling af bogen, og hvor setup'et og publikum var et helt andet.

POESI BRUNCH

Poesibrunch er en arrangementsrække med tid til ordene, tid til refleksion og plads til en særlig litteraturoplevelse. Et koncept med bid i.

Konceptet *Poesibrunch* blev udviklet på initiativ af digter og litterat Martin Glaz Serup i samarbejde med Løve's bog- og VinCafé og Aarhus Kommunes Biblioteker. Vi inviterede nogle af landets bedste digtere og bad disse invitere en digter, der havde debuteret inden for de sidste fem år. Martin Glaz Serup introducerede og sørgede for at guide digtere og publikum igennem en tre timers lang formiddag med både samtale og performance. Hele arrangementet blev skyllet ned med cafeens fristelser, pause til hyggesnak og mulighed for at stille spørgsmål.

Rum for performance

Med konceptet lykkedes det gang på gang at skabe interesse omkring en ny, talentfuld digter og få publikum engageret i samtaler om poesiens væsen. På én gang hyggeligt og nørdet. Essentielt for succesen og de mange fremmødte var placeringen i Løve's Bog- og VinCafé. Her kommer mange af de studerende, vi gerne ville fange, allerede.

Altafgørende i denne sammenhæng er også, at det lykkedes at skabe et rum, der intensiverede og kvalificerede oplevelsen af digterens performance. Cafestemningen,

Udnyt forskellige steders kvaliteter aktivt, både i og uden for biblioteket. For eksempel med krimicafe på politigården, digte for drengerøve på teknisk skole – kun fantasien sætter grænser!

Det er søndag formiddag på Løve's Bog og VinCafé. Gæsterne har kopper med kaffe eller the foran sig, og vi byder velkommen til endnu en omgang poesibrunch (Aarhus, 2012).

den uformelle placering af digterne og balanceringen mellem hyggesnak og samtale, skabte en følelse af nærvær. Samtidig med, at den grundige introduktion af digterne og samtalen omkring poesien klædte publikum på til at se nye aspekter i forbindelse med oplæsningerne.

At sætte scenen

Eksemplet viser, at biblioteket skal finde sted og skabe rum for den litterære performance. Nøgleordet her er iscenesættelse. Ved at sætte digteren og dennes performance i scene formidler vi den litterære oplevelse, på samme måde som vi med udstillinger og booktalks iscenesætter den traditionelle bog. Det handler om at finde og realisere en faglig og rumlig kontekst, der understøtter den litterære performance – i eller uden for biblioteket. Det handler om at skabe rum og opbygge kontekst. 20 stolerækker på linje foran et mikrofonstativ i en tilfældig sal, er lige så lidt formidlende som en bunke papir uden omslag, uden kontekst, uden formidling.•

AARHUS LÆSER HØJT

Torsdag den 19. april 2012 var højtlæsningsdag i Aarhus. Dagen var planlagt gennem tre måneder, og tanken var at aktivere alt og alle i forsøg på at få ramt så mange borgere som muligt med et skud performancelitteratur – også dem vi normalt ikke når på bibliotekerne. Her beskrives to af dagens 35 formidlingseksempler.

Foran Aarhus Hovedbibliotek ligger der en lille byfornyet park. Seks unge kinesere sidder tæt på en træstamme og læser på skift op af H.C. Andersens eventyr *Nattergalen* – på kinesisk.

Tilskuerne lytter intenst, for man burde jo kunne forstå en historie skrevet af nationalskjalden. Men til sidst må kravet på forståelse dog vige, og i stedet sanser man på en anden måde stedet, menneskene, stemmen, betoningerne og den specielle blanding af fremmedhed og noget vældig nationalt.

Lær Dansk Aarhus står for arrangementet under *Aarhus læser højt* og forbipasserende stopper rent faktisk op for at undersøge den noget anderledes opstilling. Et kendt og måske glemt eventyr bliver interessant igen.

Højtlæsning på Facebook

Der blev produceret fire korte videoer med højtlæsning til formidling på Facebook. Man kunne sende sin ven en historie ved at dele et link. Videoerne er fem minutter lange, og det korte format er et bevidst valg, fordi det matcher dét, Facebooks brugere er vant til. Tre af videoerne er højtlæsning af andres værker, i den fjerde performer lokal poet Sander Jensen egne digte.
Forfatteren er ekspressiv i sit udtryk, og det rækker sammen med den professionelle formidling ud til publikum. Tilbagemeldingerne er meget positive, folk føler sig godt underholdt og relaterer til forfatteren og hans direkte facon.

Partnerskaber

På ganske kort tid lykkedes det at lave en højtlæsningsdag i Aarhus, hvor litteraturen når borgerne på gader, rulletrapper, i busser og på deres skærme. Byens litterære aktører greb bolden og lavede arrangementer med meget kort varsel. Vi indgik partnerskaber om pr og optagelser med Aarhus Stiftstidende og Mediehus Aarhus.

En højtlæsningsdag kan gøres større eller mindre alt efter, hvilke ressourcer man har at gøre godt med. •

Nattergalen læses op på kinesisk i parken foran Hovedbiblioteket.

Arrangementer som Nattergalen på kinesisk er nemme at kopiere på andre biblioteker, fordi de kun involverer mennesker og ikke er teknik-tunge.

Optagelse af en vellykket og kort performance kan bruges som teaser/introduktion til et forfatterskab eller et arrangement på bibliotekernes hjemmeside og Facebookside.

KLAR TIL OPTAGELSE, KAMERA KØRER OG VÆRSGO!

For LITTERATUREN FINDER STED *har optagelser af performancearrangementer og videreformidlingen af optagelserne spillet en central rolle. Spørgsmålet er ikke, om vi skal optage – men hvordan.*

Overordnet kan processen opdeles i tre faser. Optagelse, redigering og afslutningsvis videreformidlingen på nettet og eventuelt også i det fysiske rum. Det er meget vigtigt at gennemtænke alle tre faser, inden optagelserne påbegyndes, for det betyder meget, hvordan optagelserne senere skal benyttes.

Et kort reklameindslag for et kommende arrangement er mere fængende med billede, mens en længere forfattersamtale er mest brugbar som en lyd-podcast, der kan downloades og høres, mens man vasker op eller kører bil. Zoom og panoreringer er gode virkemidler, hvis målet er at vise en stemning – men det er forstyrrende, hvis selve forfatterens oplæsning er i centrum. Omvendt vil en optagelse af et 1,5 times lang forfatterarrangement foretaget fra en fastfrossen vinkel, virke søvndyssende på de fleste – medmindre indslaget klippes op i bidder, således modtageren kan nøjes med at se det, der interesserer hende mest.

Mulighederne og overvejelserne er således mange. Det kræver erfaring at blive sikker i sine vurderinger, og erfaringer får man kun ved at komme i gang med at prøve sig frem.

Lyd eller video

I mange tilfælde fungerer det godt med rene lydoptagelser. Teknisk er det meget lettere tilgængeligt end videooptagelser, og det er relativt billigt at anskaffe det nødvendige udstyr. Mange brugere er allerede vant til at streame musik og radioudsendelser på nettet eller downloade podcast – formatet virker altså hverken fremmed eller gammeldags.

Ulempen er, at hele den visuelle side ikke dokumenteres. Det er især ærgerligt, hvis forfatteren er meget kropslig i sin performance, eller man har gjort meget ud af at iscenesætte rummet. En videooptagelse i ringe kvalitet fungerer dårligt, uanset selve arrangementets fortræffeligheder. Det samme er selvfølgelig gældende for lydoptagelser, men her er det nemmere at levere en god kvalitet.

Se eksempler på, hvordan man har gjort det på Aarhus Kommunes Bibliotekers hjemmeside:
www.aakb.dk/taksonomi/artikel/video-lyd. •

Husk altid at indhente tilladelse fra kunstnerne med helt klare aftaler om, hvad materialet må bruges til. Genbrug eventuelt "Aftale om optagelse og offentliggørelse af arrangement", som findes på www.netlitteratur.dk.

Husk at optagelserne kan vises i biblioteksrummet, som del af en udstilling eller som markedsføring, næste gang forfatteren kommer på besøg.

Indgå samarbejder med fagfolk fra lokal tv, der til gengæld for at kunne vise arrangementet på deres kanal kan stå for en række optagelser. Hvis det er muligt, så sørg også for, at en eller flere medarbejdere på biblioteket uddannes i at optage.

Eksempler på gode performere, der har bidraget:
Josefine Klougart, Adda Djørup, Asta Olivia Nordenhof, Thomas Boberg, Eva Tind Kristensen, Ursula Andkjær Olsen, Amalie Smith, Lars Skinnebach, Pablo Ilambias, Mette Moestrup, Christel Wiinblad, Morten Søndergaard, Mads Mygind, Jens Blendstrup, Peter Laugesen, Theis Ørntoft og Pia Juul

Alle biblioteker i Region Sjælland har mulighed for at låne en Ipadstander som del af den mobile læse/lytte station omtalt på side 28. Se mere på Centralbibliotek.dk

APPS I DIT MATERIALEVALG

Apples iPad er på mange måder blevet det nye medie for litteratur i digital form. Her kan brugeren på en intuitiv måde kombinere lyd, tekst og bevægelse. Hvordan udvælger og præsenterer bibliotekaren litteratur i det nye format?

Mange biblioteker stiller allerede iPads til rådighed til fri leg for brugerne, men at præsentere litterære apps i biblioteksrummet kræver en formidlingsmæssig ramme omkring iPad'en, der gør det tydeligt for brugerne, at apps også kan være litteratur.

Med iPad-standeren kan man låse iPad'en på netop dén litteratur-app, man ønsker at formidle. En kort tekst og QR-kode på papir ledsager app'en, så brugeren kan downloade sin egen version af app'en eller bare læse mere.
iPad-standeren fungerer som en del af den mobile læse/lytte station, men du behøver ikke hele pakken for at komme i gang. Har du en iPad og en stander, kan du selv hente apps til den i App Store og stille den op i biblioteksrummet. Opstillingen kan suppleres af en mindre udstilling af eksperimenterende, skønlitterære bøger. •

En iPad-stander er mobil, hvilket betyder, at løsningen kan sættes op i forbindelse med en relevant oplæsning, en udstilling og generelt integrere den digitale litteratur i den øvrige bibliotekssamling.

Husk altid at slå pauseskærm fra på iPad'en, og sørg for høretelefoner, hvis lyden er vigtig.

LITTERÆRE APPS DU IKKE MÅ GÅ GLIP AF

Formidlingen af apps lider endnu under, at hele det traditionelle apparat med anmeldelser, lektørudtalelser og aftaler med forlag mangler. Det er derfor vigtigt, at bibliotekerne følger området og sikrer, at interessante apps bliver stillet til rådighed for brugerne.

Nedenstående apps kan alle købes i App Store.

Jason Edward Lewis & Bruno Nadeau: Know

Know er den anden app i projektet *Poetry for Excitable* [Mobile] Media (P.o.E.M.M.) Cycle, som i alt kommer til at bestå af ti apps, der hver især udforsker forskellige former for interaktion, samarbejde og publiceringsmetoder.

Bruno Nadeau: Speak v. 3

En platform for eksperimenter med digital poesi. Den første version af værket bestod af det interaktive digt *What They Speak When They Speak to Me*, som handler om forveksling af identitet. I version 3 kan brugerne nu også uploade deres egne tekster og interagere med dem via app'en.

Jörg Piringer: Konsonant

Lav elektroniske kredsløb med bogstaver. Byg dine egne storm p-maskiner af bogstaver og hør dem læst op. Lyd- og konkretdigter Jörg Piringers prisvindende app undersøger i en række værker bogstavernes visuelle og lydlige muligheder. Sjovt og overraskende.

Jörg Piringer: abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

Form dine egne lyd-figurer ud af bogstaver. Se og lyt med på de rytmer og små lydlandskaber, der opstår, når figurerne mødes og interagerer på skærmen. Skab dit eget lille elektroniske lydværk ud af lyd- og bogstavfigurerne.

Merete Pryds Helle: Begravelsen

Merete Pryds Helles første iPad-roman. Romanen består af en hovedhistorie og syv dødsannoncer. Når man trykker på en dødsannonce, får man en bihistorie, som væver personens liv ind i hovedhistorien. Og læseren kan selv vælge, i hvilken rækkefølge historierne skal læses.

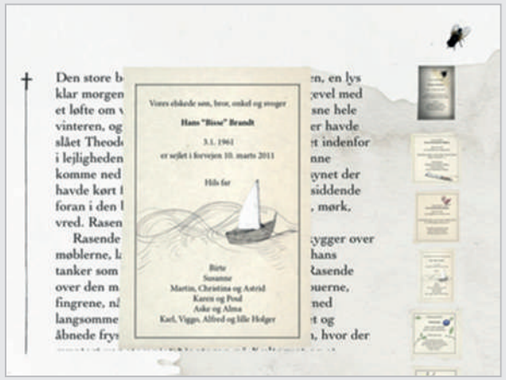

T.S. Eliot: The Waste Land

Oplev T.S. Eliots klassiske digt i forskellige udgaver. Læs det oprindelige, håndskrevne manuskript, lyt til digtet i forskellige oplæsninger eller klik dig rundt i det omfattende noteapparat og få styr på digtets mange referencer. Både for den nye læser og den mere garvede.

Jack Kerouac: On the Road

Gå på opdagelse i Kerouacs rejsedagbog eller følg en af ruterne, som Sal og Dean vælger på tværs af USA, på et interaktivt kort i app'en. Se fotos af Kerouac og de andre beat-forfattere eller lyt til indspilninger af Kerouac selv, der læser op fra en tidlig udgave af *On the Road*.

Kvinden, Kaos og Stjernetime

Aarhus Kommunes Biblioteker har i samarbejde med de tre forfattere Svend Åge Madsen, Merete Pryds Helle og Ursula Andkjær Olsen udviklet tre apps til iPad. Hver forfatter har skabt sin fortælling i samarbejde med en eller flere kunstnere, og det er der kommet tre meget forskellige stykker litteratur ud af.

William Joyce: The Fantastic Flying Books of Mr. Morris Lessmore

Ny interaktiv app baseret på prisvindende animationsfilm. Historien handler om Mr. Morris Lessmore og hans store kærlighed til bøger. App'en giver brugerne mulighed for at læse historien eller selv at deltage i fortællingen gennem små spil. Spil klaver, leg med maden eller tegn selv med i historien. Mest for børn og barnlige sjæle.

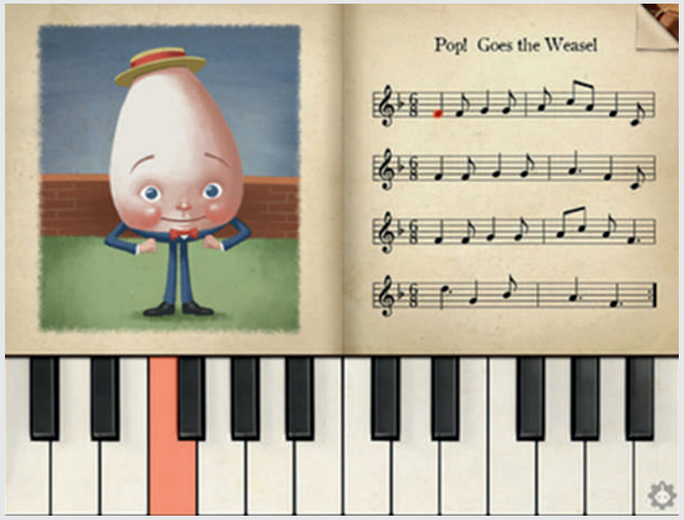

Alice for the iPad

Interaktiv version af den klassiske historie om Alice i Eventyrland. Drej iPad'en og få Alice til vokse. Kast tærter efter Dronningen eller få Filurkatten til at forsvinde. En illustreret fortælling, som du ved at bevæge din iPad kan vække til live, mens du læser.

CD TIL SAMLINGEN

LITTERATUREN FINDER STED *har samlet en række værker på cd til udlån på biblioteket.*

Det kan virke absurd at udlåne cd'er med indhold, der findes gratis online. Men det er der flere gode grunde til.

Udlån af materialer er nok bibliotekernes mest almindelige formidlingsform, så hvorfor ikke udnytte det? Nogle vil indvende, at værkerne allerede er gratis tilgængelige på nettet i samme kvalitet. Det er rigtigt, men når en cd indgår i samlingen, bliver den søgbar på linje med andre materialer i biblioteksystemet. En forfatter har mulighed for at optræde både med sine bogværker og sine e-værker.

En anden indvending kunne lyde, hvis værkerne endelig skal katalogiseres i biblioteksystemet, så kunne man bare lave en post på værkernes webadressse. Det ville virke her og nu, men den dag, hjemmesiden skifter adresse eller helt lukker ned, vil værket gå tabt. Med cd'en er bibliotekerne med til at sikre tilgængeligheden af værker udover teknikkens korte horisont.

Er du stadig ikke overbevist, så er her flere grunde:

- Et fysisk materiale er let at præsentere i det fysiske bibliotek.
- En cd er en samling uden alt det unødvendige og støjende, du også finder på nettet.
- Fra en cd kan man kopiere en samling på én gang. Det er let at afspille på en offentlig computer i forbindelse med udstilling eller lignende.

Der er givet rettigheder til udlån og offentlig udstilling af værkerne på cd'en.

Sådan gør du

- *Tag cd'en på næste side*
- *Aflever cd'en til den medarbejder, der normalt sørger for, at nye materialer indgår i bibliotekets samling*
- *Cd'en er allerede registreret i Netpunkt, så det er nemt at hente posten og oprette en beholdningspost*

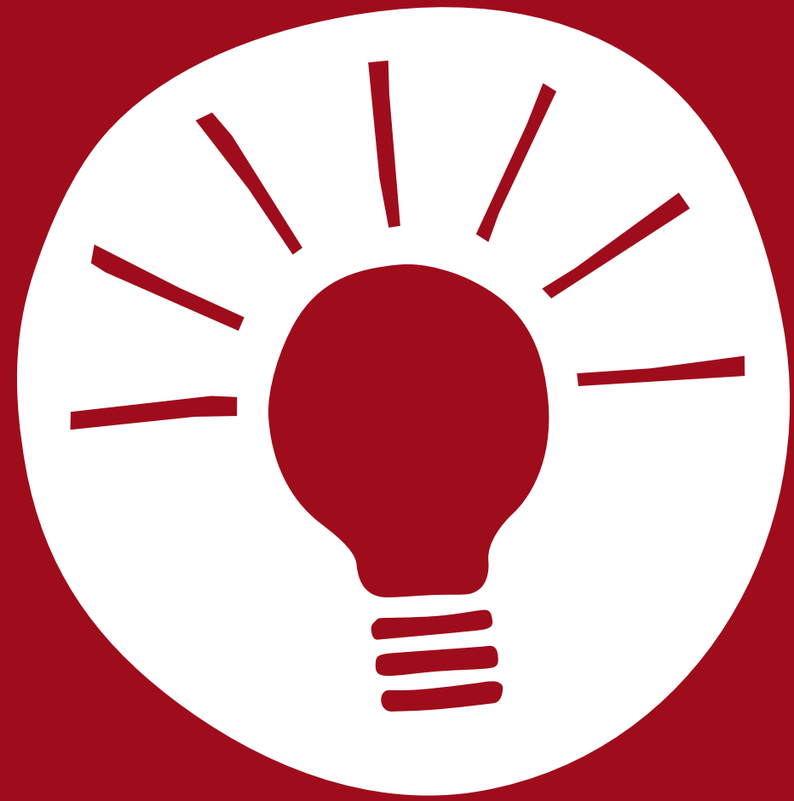

1. Sæt CD'en i
2. Klik på index (index.html)
3. Lad nysgerrigheden råde

WWW.NETLITTERATUR.DK